

УДК 332.012.2(477.7)
JEL O 32, P 42

КВАЧ Я.П.

д-р екон. наук, професор,

директор,

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: oif_admin@ukr.net

КОВАЛЬ В.В.

д-р екон. наук, доцент,

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: kafec@ukr.net

ГРИМАЛЮК А.В.

кандидат екон. наук, доцент,

Одеський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Інглезі, 6, м. Одеса, Україна, 65070

E-mail: andreigrim01@gmail.com

ГЛОБАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НАКОПИЧЕННЯ КАПІТАЛУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

У статті розглядаються перспективи регіонального розвитку Українського Причорномор'я на основі нового економічного механізму інвестиційної системи, здатного забезпечити використання глобального надлишку заощаджень для створення нових підприємств і виробництв в несприятливих інституціональних умовах української економіки.

Ключові слова: *накопичення капіталу, регіональний розвиток, Українське Причорномор'я*

KVACH Y.P.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Director,

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: oif_admin@ukr.net

KOVAL V.V.

Dr.Sc. (Economics), Prof.

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: kafec@ukr.net

GRIMALYUK A.V.

Cand. Sc. (Economics),

Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics

Inglise, 6, Odessa, Ukraine, 65070

E-mail: andreigrim01@gmail.com

GLOBAL PROCESS OF CAPITAL ADAPTATION AND PROSPECTS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN FOREIGN BORDER

The article analyzes the prospects for regional development of the Ukrainian Black Sea Region on the basis of the new economic mechanism of investment system that can ensure the use of a global surplus of savings to create new enterprises and industries in the unfavorable institutional conditions of the Ukrainian economy.

The most important feature of the modern process of capital accumulation in the global economy is the formation and sustained reproduction of the so-called global surplus of savings, the main source of which is the rapidly growing economy of China and other Asian countries. In these circumstances, the development of economic mechanisms capable of absorbing the global surplus of savings and transforming it in real investments directed towards the growth of production. Different variants of formation of initial capital of this bank are considered in the article. First of all, this is the "Chinese version", according to which the Black Sea Investment Bank is created, mainly with Chinese capital, which becomes the center of the mechanism of a two-level investment system. He finances the creation of not so much infrastructure as directly industrial facilities based on Chinese technology and equipment, with the further sale of new enterprises to private hands. Another option is to hope for the creation of the start-up capital of the Black Sea Investment Bank to the international financial organizations: the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development, the European Investment Bank and other international financial institutions.

The practical conclusion is that although the "Chinese version" is not directly related to the creation of the new Silk Road, it seems more likely than the creation of such an investment system by international financial organizations.

Key words: capital accumulation, regional development, Ukrainian Black Sea region

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Найважливішою особливістю сучасного процесу накопичення капіталу в світовій економіці є утворення і стійке відтворення так званого глобального надлишку заощаджень, головним джерелом котрого вважається швидко зростаюча економіка Китаю та інших країн Азії [1, с. 12-15; 2, с.178]. Сам факт існування цього надлишку свідчить про те, що сформовані економічні механізми не здатні повністю трансформувати глобальні заощадження в реальні інвестиції [3, с. 147; 4, с. 238]. Це означає порушення рівноваги процесу глобального накопичення капіталу і служить фактором глобальної економічної нестабільності і уповільнення зростання світової економіки [5, с.115; 6, с. 273]. У цих умовах набуває особливої актуальності розробка економічних механізмів, здатних поглинути глобальний надлишок заощаджень і трансформувати його в реальні інвестиції, що направляються в розвиток виробництва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питаннями, пов'язаними з стратегічним розвитком Українського Причорномор'я, займалися такі науковці, як Б.В.Буркинський, В.М.Осипов, Ю.Г.Козак, О.І.Лайко, В.Ф.Горячук, С.І.Соколенко, О.А.Єрмакова та інші вчені. Ці дослідження продемонстрували можливості інвестиційного розвитку Українського Причорномор'я, оскільки цей регіон має значний потенціал та перспективи економічного розвитку [7]. Деякі автори вважають доцільним розвиток машинобудування в Українському Причорномор'ї. Вони виходять з того, що машини створюють на основі спеціалізації та кооперування із сотень частин, що транспортуються від багатьох підприємств-постачальників. У зв'язку з цим зростає значення вигідного транспортно-географічного положення складальних підприємств. Вирішальне значення при цьому мають такі чинники, як споживчий, сировинний, трудовий, науковий і особливо - зручне транспортно-географічне положення або сприятливе поєднання цих чинників [8, с. 129].

Ці дослідження утворюють наукову основу стратегічного планування регіонального розвитку Українського Причорномор'я. Система стратегічного планування регіонального розвитку в Україні представлена програмними документами чотирьох рівнів: державного, регіонального, субрегіонального та базового. На загальнодержавному рівні стратегічні пріоритети розвитку для всіх регіонів України визначені в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України N 385 від 6 серпня 2014 р. Регіональні стратегії соціально-економічного розвитку мають відповідати положенням Державної стратегії регіонального розвитку України. На рівні всіх областей України прийняті власні стратегії розвитку. Наступним стратегічним рівнем після регіонального є субрегіональний рівень. В основу розробки субрегіональних стратегій розвитку покладено регіональні пріоритети та принцип міжтериторіального партнерства. Важливою особливістю міжтериторіального партнерства є те, що до нього залучаються не лише органи місцевої влади, а й представники приватного сектору, громади, науки та інші зацікавлені сторони. В літературі підкреслюється, що це робить субрегіональні стратегії найбільше наближеними до реальних потреб

мешканців субрегіону, що дозволяє запропонувати конкретні та дієві механізми та інструменти реалізації визначених пріоритетів [7, с. 78].

У зв'язку із оновленням Державної стратегії регіонального розвитку постає необхідність актуалізації існуючих регіональних стратегій соціально – економічного розвитку і розробці нових дієвих інвестиційних механізмів розвитку регіонів, які треба розглядати в найбільш широкому контексті глобального інвестиційного процесу. Тим більш, що в літературі такі аспекти проблеми, які пов'язані з глобальним надлишком заощаджень та економічними механізмами його інвестиційного використання не завжди в повній мірі враховуються та відповідно не повністю приймаються до уваги при розробці та науковому обґрунтуванні регіональних стратегій розвитку.

Формулювання цілей дослідження. Українське Причорномор'я представляється одним з тих регіонів, які в силу свого гео економічного положення найбільшою мірою підходять для апробації таких економічних механізмів. Тому головною метою статті є розгляд стратегії регіонального розвитку Українського Причорномор'я в широкому контексті процесу глобального накопичення капіталу з урахуванням нерівноважного характеру цього глобального економічного процесу та необхідності наукового пошуку інвестиційних механізмів відновлення його рівноваги.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Під інвестиціями в макроекономіці розуміють реальні вкладення капіталу у виробництво і будівництво (а також надлишкові товарні запаси, які розглядаються як свого роду вимушені інвестиції). Що ж стосується покупки акцій і інших цінних паперів, то ці фінансові операції самі по собі не вважаються інвестиціями в макроекономічному сенсі, оскільки в цьому випадку виникає небезпека повторного рахунку, який спотворює загальний обсяг інвестицій. Накопичення капіталу означає збільшення реальних запасів основного капіталу. Тому головний методологічний сенс аналізу заощаджень та інвестицій як двох сторін єдиного процесу накопичення капіталу полягає в тому, щоб переключити увагу на реальні інвестиції. Така методологічна установка важлива і в практичному плані, оскільки вона може сприяти обґрунтуванню певної інвестиційної політики, здійснюваної, в тому числі, і на регіональному рівні.

Взагалі кажучи, накопичення капіталу - це категорія класичної теорії, яка розглядає заощадження та інвестиції в їх безпосередній єдності. У класичній моделі єдність цих двох сторін єдиного процесу підтримується ринком капіталу завдяки утворенню на ньому рівноважної ставки відсотка. Ця ставка є рівноважною, оскільки вона врівноважує сукупні заощадження та інвестиції. Тим самим завдяки ринку капіталу і ставці відсотка ринкова система автоматично підтримує їх рівновагу. Їх сукупні величини не можуть істотно відриватися один від одного, оскільки ринкова ставка відсотка не може істотно і надовго відхилятися від рівноважного рівня [9, с.275].

Однак сучасний механізм взаємозв'язку заощаджень і інвестицій істотно відрізняється від тієї картини їх практично повної єдності, яку малюють класична і неокласична теорія накопичення капіталу [10, с. 17]. Очевидно, що характерний для сучасної світової економіки факт тривалого існування глобального надлишку заощаджень абсолютно не вкладається в рамки класичної моделі, яка передбачає автоматично діючий механізм максимально швидкої «розчищення» ринку капіталу від надлишкових заощаджень.

Не дивно тому, що при розгляді процесу накопичення капіталу в сучасній світовій економіці насамперед звертає на себе увагу тривала дискусія про глобальний надлишок заощаджень по відношенню до реальних інвестицій. Ця дискусія почалася більше десяти років тому, коли глава Федеральної резервної системи (тепер уже колишній) Бен Бернанке запропонував розглядати хронічний дефіцит торгового балансу США як результат не внутрішніх чинників, а глобального надлишку заощаджень (11, р. 285-287). При цьому він вказує на величезну надлишкову масу накопичених заощаджень в порівнянні з обсягом інвестицій в Китаї та інших країнах, що розвиваються [12, с.178-179].

Глобальний надлишок заощаджень приніс американській і світовій економіці чималу шкоду. Викликаний переливом цих «гарячих грошей» бум перетворився в кризу 2008-2009 рр., що потрясла всю світову економічну систему, в т.ч. і через фінансові піраміди, що завершилося масовим крахом інтернет-компаній [12, с. 175-181].

Наступною віхою на шляху руху «блукаючого» надлишку заощаджень, на думку П. Кругмана, став приплив фінансового капіталу в Іспанію, Португалію і Грецію. Все це також виявилось черговою спекулятивною «бульбашкою», і її «схлопування» в 2009-2010 рр. сприяло кризі євро [13, с. 123-127].

Головна небезпека глобального надлишку заощаджень для світової економіки полягає в тому, що він може стати безпосереднім поштовхом до спаду виробництва. Таким чином, глобальний надлишок заощаджень означає небезпечне для світової економіки порушення єдності двох сторін процесу накопичення капіталу. Тому, природно, виникає питання про те, чи можна відновити цю порушену єдність?

Відповіді негативно на це питання набагато легше, ніж знайти позитивну відповідь. І все-таки видається, що така позитивна відповідь в принципі можлива, якщо глобальний рівень вирішення цієї проблеми вдасться поєднати з регіональним рівнем за допомогою економічного механізму дворівневої інвестиційної системи. У цьому випадку протиріччя глобального процесу накопичення капіталу можуть стати потужним джерелом регіонального розвитку.

Як приклад розглянемо під цим кутом зору регіон Українського Причорномор'я. Як відомо, Україна інтегрується до нового Шовкового шляху, що прокладається Китаєм за принципом «Один шлях - один пояс». Але це тільки одна сторона проблеми. З іншого боку, китайські інвестиції в Україні в останні роки швидко збільшуються. При цьому, як наголошується в літературі, китайські інвестори не бояться проблем, пов'язаних з інституційною невизначеністю, недостатнім захистом прав власності, рейдерством та іншими факторами, викликаними відносно низьким рівнем інституційного розвитку пострадянської економіки. На відміну від західного бізнесу, китайські інвестори показали себе менш чутливими до цієї негативної специфіки і продемонстрували здатність успішно працювати в будь-яких, самих несприятливих інституційних умовах.

Важливим недоліком України з точки зору нового Шовкового шляху є те, що вона не входить в ЄС. Але з точки зору промислових інвестицій у неї є істотна економічна перевага - зарплата в Україні (в середньому менше 200 дол. до виплати податків) є низькою не тільки за європейськими, а й за китайськими мірками. В Європі у жодній країні, навіть у Молдавії (\$ 244) немає такої низької зарплати. Навіть за мірками сучасної Африки це мало. Наприклад, середній рівень нарахованої місячної зарплати до виплати податків в Алжирі - \$ 440, Анголі - \$ 390, Єгипті - \$ 510, Тунісі - \$ 480, Марокко - \$ 420, Нігерії - \$ 280, Зімбабве - \$ 270-300. Це помітно нижче Туреччини (\$ 720) і Китаю (\$ 820) [15, с.253].

При цьому відкрите ще Д. Рікардо зворотне співвідношення між прибутком і зарплатою, відповідно до якого, чим нижче зарплата, тим вище прибуток, ніхто не відміняв. З цієї точки зору Українське Причорномор'я має унікальне гео економічне положення, що поєднує близькість до Європи і наявність портів з низьким рівнем зарплати. Таке унікальне поєднання потенційно може виявитися надзвичайно сприятливим для промислових інвестицій, наприклад, для китайської промислової експансії [14, с. 186-190]. Україна для Китаю може стати в Європі тим же, що Бангладеш в Азії і Ефіопія в Африці. В результаті індустріальний розвиток Українського Причорномор'я може перекрити своїм позитивним ефектом відсутність участі України в новому Шовковому шляху.

Однак для того, щоб китайські інвестиції мали істотний вплив на економічний розвиток Українського Причорномор'я необхідний новий економічний механізм. Одна з альтернативних моделей такого механізму передбачає створення регіональної інвестиційної системи, у центрі якої знаходиться інститут розвитку, що який фактично виконує роль регіонального інвестиційного банку. Тут можливі різні варіанти.

Перш за все це «китайський варіант», згідно з яким створюється Причорноморський інвестиційний банк переважно з китайським капіталом, який стає центром механізму дворівневої інвестиційної системи. Він фінансує створення не стільки інфраструктурних, скільки безпосередньо промислових об'єктів на основі китайської техніки і обладнання з подальшим продажем нових підприємств в приватні руки. Мова йде не тільки про централізоване фінансування. Створювати промислові об'єкти за кордоном за посередництвом Причорноморського інвестиційного банку можуть китайські машинобудівники, що зацікавлені реалізувати таким чином свою продукцію у вигляді вже створених і функціонуючих підприємств. Оскільки підприємства працюють на основі китайського обладнання, вони реально, технологічно все одно інтегровані в китайську індустріальну систему (яка таким чином набуває все більш глобальний характер), незважаючи на те, що формально з точки зору права власності вони можуть належати іншим власникам. Це один з тих способів, якими Китай може використовувати свій надлишок заощаджень з метою своєї промислової експансії, яка охоплює вже не тільки Азію і Африку, а й може проникати таким чином до Європи.

Інший варіант - покласти надії у створенні стартового капіталу Причорноморського інвестиційного банку на міжнародні фінансові організації: Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк та інші міжнародні фінансові інститути. Якщо економіка таким шляхом стане на ноги, країна дедалі менше потребуватиме зовнішньої підтримки і зможе сама заробляти гроші. У результаті сумарні затрати міжнародного співтовариства на модернізацію української економіки можуть виявитися на порядок меншими, ніж потоки щорічної фінансової допомоги у вигляді міжнародних кредитів.

Така система дозволила би перейти від грошово-кредитної до інвестиційної моделі міжнародної допомоги Україні. Як відомо, міжнародні кредити йдуть на непродуктивні цілі, і над Україною, як дамоклів меч, нависає постійна загроза дефолту. Пропонована ж система не збільшує державний борг та водночас стають можливими реальна технологічна модернізація економіки. У міру того, як під контролем міжнародного співтовариства процес модернізації наблизатиметься до завершення, держава зможе поступово викупати акції центрального інвестиційного банку у міжнародних інститутах. Поки ж для обмеження інституційної невизначеності управляти банком можуть іноземні менеджери під безпосереднім наглядом міжнародних організацій – його акціонерів, які створили його капітал.

Не менш важливим є те, що у саму систему вбудовано механізм, який об'єктивно обмежує корупцію. Ціна продажу нового підприємства – це своєрідний «лакмусовий папірець». Порівняно із затратами на його створення вона являє собою чіткий ринковий критерій ефективності витрачання коштів, адже перевіряє калькуляцію витрат не чиновник, якого можна підкупити, а покупець, тобто потенціальний інвестор, який платить свої гроші. Тому всі зловживання і помилки висвітлюються тут як на моніторі.

Перевагою запропонованої інвестиційної системи є також те, що вона добре узгоджується з іншими варіантами інституційних перетворень, пропонованими в літературі, наприклад, з пропозицією про створення агентств регіонального розвитку. Таке агентство функціонувало в Одесі за підтримки ЄС з 2003 по 2006 рр. для інвестування європейського капіталу в проекти реального сектора економіки. Безумовно, сьогодні на регіональному рівні необхідні такі інституційні посередники, що забезпечують взаємодію між місцевою владою, бізнесом, наукою і цивільними інститутами. Вони здатні організувати публічне обговорення бізнес-проектів за участю наукового співтовариства і налагодити тим самим систему підготовки проектів, які можна було б уже в готовому, ретельно розробленому вигляді запропонувати для реалізації. Іншими словами, ініціатива «зверху» повинна органічно поєднуватися з ініціативою «знизу», і це поєднання здатне забезпечити успіх даної інвестиційної системи. Таким чином, в контексті нової інвестиційної системи агентства регіонального розвитку здатні стати ефективними інституційними посередниками між інвесторами і регіональною громадськістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Головний висновок полягає в можливості двох протилежних за своїми наслідками способів руху внутрішнього протиріччя глобального процесу накопичення капіталу, який проявляється в формуванні і стійкому відтворенні глобального надлишку заощаджень. Один спосіб руху пов'язаний з блуканням цього надлишку по різних країнах, в процесі якого він дестабілізує їх економіку, виступаючи у вигляді гарячих грошей, які в будь-який момент можуть покинути країну і обрушити її валюту. Ця деструктивна, руйнівна форма руху переважає в даний час.

Однак можлива і зовсім інша форма руху суперечності глобального накопичення капіталу, при якій вона може стати джерелом економічного розвитку регіону і всієї країни в цілому. Ми розглядаємо цю можливість на прикладі Українського Причорномор'я, яке в силу свого геоекономічного положення найбільш підходить для використання цієї форми руху даного протиріччя. Ця форма передбачає економічний механізм дворівневої інвестиційної системи, за допомогою якого Українське Причорномор'я може бути активно залучено до процесу китайської промислової експансії, що набуває все більш глобальний характер.

Не менш важливий практичний висновок полягає в тому, що, хоча «китайський варіант» і не пов'язаний безпосередньо зі створенням нового Шовкового шляху, він видається більш вірогідним, ніж створення такої інвестиційної системи міжнародними фінансовими організаціями. Справа в тому, що Китай є головним джерелом глобального надлишку заощаджень, який виражає внутрішнє протиріччя глобального процесу накопичення капіталу. Тому простіше отримувати цей капітал безпосередньо у

вигляді китайських інвестицій, ніж прагнути до його використання більш складним круговим шляхом через посередництво міжнародних фінансових організацій.

Якщо використання такого економічного механізму в Українському Причорномор'ї виявиться успішним, це відкрисе дорогу його більш широкому застосуванню як на регіональному рівні, так і на рівні національної економіки України та інших країн. Таке застосування цього економічного механізму може стати в перспективі досить широким для того, щоб поступово трансформувати глобальну надлишок заощаджень в реальні інвестиції та вирішити таким шляхом протиріччя глобального процесу накопичення капіталу.

Звідси - підсумковий висновок щодо можливості взаємозв'язку між регіональним розвитком Українського Причорномор'я і глобальним процесом накопичення капіталу, опосередкованого за допомогою економічного механізму дворівневої інвестиційної системи. Успішна робота цього механізму, з одного боку, спроможна забезпечити економічний розвиток регіону, а з іншого - в майбутньому може сприяти вирішенню протиріччя процесу глобального накопичення капіталу, що призведе до прискорення зростання світової економіки.

У статті намічений лише контурний начерк принципів роботи економічного механізму інвестиційної системи, запропонованої для регіонального розвитку Українського Причорномор'я. При цьому, однак, залишаються відкритими безліч теоретичних і практичних питань її створення і функціонування в даному регіоні. Перш за все, потрібні подальші науково-практичні дослідження спрямовані на визначення конкретних галузей економіки, які можуть бути пріоритетними з точки зору інвесторів для створення нових підприємств, на обґрунтування їх оптимального для інвесторів місцезнаходження тощо. Всі ці складні економічні питання ще чекають своєї відповіді. Дана стаття обмежується тільки постановкою цих надзвичайно складних наукових проблем, але така постановка відкриває широкі перспективи для проведення подальших теоретичних і прикладних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Irwin D. and M. Terio. Does Trade Raise Income? Evidence from the Twentieth Century - Journal of International Economics – 2012 - Vol.107, n° 1 – p.1-18.
2. Suranovic S. International Trade: Theory and Policy // Wash.: Saylor Foundation - 2015 - 473 p.
3. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. - наук. ред. О.Г. Білорус. - К.: КНЕУ, 2001 - 378 с.
4. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія // За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка.- К.: КНЕУ, 2001 – 385 с.
5. Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування / Юрій С., Савельєв Є. // Структурні трансформації економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / А.І. Амоша, С.С. Аптекарь, С. І. Юрій та ін. –Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011 - с. 110-118.
6. Зовнішня торгівля України: ХХІ ст.: монографія // А.А.Мазаракі, Т.М.Мельник, Н.О.Інсарова та ін.; за ред. А.А.Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2016. – 600 с.
7. Єрмакова О.А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі: монографія / О.А.Єрмакова. – Одеса: Ін-т проблем ринку НАН України, 2011. – 200с.
8. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України /А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
9. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе: пер. сангл. // М.Блауг – М.: ДелоЛтд,1994. – 687 с.
10. Григорьев Л. Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций / Л.Григорьев // Вопросы экономики. - 2011. - №6. - С.4-20.
11. Landau A. The International Trade System // NY: Routledge, 2012 – 425 p.
12. Гринспен А. Эпоха потрясений: проблемы и перспективы мировой финансовой системы - М.: Бизнес брукс, 2009 – 520с.
13. Кругман П. Выход из кризиса есть! /П.Кругман – М.: Бизнес Азбука, 2013 – 320с.
14. Бергер Я.М. Экономическая стратегия Китая. // Я.Бергер - М.: Форум, 2012 – 560 с.

15. Feenstra R.C. *Advanced International Trade: Theory and Evidence* – Princeton: Princ. Univ. Press, 2004 – 412 p.

REFERENCES

1. Irwin, D. Terio, M. (2012). Does Trade Raise Income? Evidence from the Twentieth Century. *Journal of International Economics*. Vol.107, №1, 1-18.
2. Suranovic, S. (2015). *International Trade: Theory and Policy*. Wash.: Saylor Foundation.
3. Bilorus, O., & Luk`janenko, D. et. al. (2001). Ghlobalizacija i bezpeka rozvytku: monohrafija [Globalization and security of development]. K.: KNEU [in Ukrainian].
4. Luk`janenko, D. (2001). Strateghiji ekonomichnogho rozvytku v umovakh ghlobalizaciji: monohrafija [Strategies for economic development in the conditions of globalization]. K.: KNEU [in Ukrainian].
5. Amosha, A.I., Jurij, S., & Saveljjev, J. et. al. (2011). Novyj svitovyj ekonomichnyj porjadok: istorija, teoriya, naprjamky formuvannja [New World Economic Order: History, Theory, Directions of Formation]. Ternopilj: Ekonomichna dumka TNEU [in Ukrainian].
6. Mazaraki, A.A., Meljnyk T.M., & Insarova N.O. et. al. (2016). Zovnishnja torghivlja Ukrajiny: XXI st.: monohrafija [Foreign Trade of Ukraine: XXI centuries]. K.: KNTEU. [in Ukrainian].
7. Jermakova, O.A. (2011). Pidvyshhennja konkurentospromozhnosti prymorsjkykh reghioniv Ukrajiny na osnovi klasternoji modeli: monohrafija [Increasing the competitiveness of the coastal regions of Ukraine on the basis of a cluster model]. Odesa: In-t problem rynku NAN Ukrajiny [in Ukrainian].
8. Sukhorukov, A.I. & Kharazishvili, J.M. (2012). Modeljuvannja ta prognozuvannja socialjno-ekonomichnogho rozvytku reghioniv Ukrajiny: monohrafija [Modeling and forecasting of socio-economic development of regions of Ukraine]. K.: NISD [in Ukrainian].
9. Blaug, M. (1994). *Ekonomicheskaya mysl v retrospective* [Economic thought in retrospect]. M.: DeloLtd [in Russian].
10. Grigorev, L. (2011). Mirovye disbalansy sbrezeniy i investitsiy [World imbalances of savings and investments]. *Voprosy ekonomiki. - Questions of Economics*, 6, 4-20 [in Russian].
11. Landau, A. (2012). *The International Trade System*. NY: Routledge.
12. Grinspen, A. (2009). Epoha potryaseniy: problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy [The Age of Shocks: Problems and Perspectives of the World Financial System]. M.: Biznes buks [in Russian].
13. Krugman, P. (2013). Vyhod iz krizisa est! [The way out of the crisis is!]. M.: Biznes Azbuka [in Russian].
14. Berger, Y.M. (2012). *Ekonomicheskaya strategiya Kitaya*. [China's economic strategy]. M.: Forum [in Russian].
15. Feenstra, R.C. (2004). *Advanced International Trade: Theory and Evidence*. Princeton: Princ. Univ. Press.